

18 220

ՀՍԽՀ ՀՈՂԺՈՂԿՈՍԱՏԻ—ԱԳՐՈՆԵԽ-ՊՐՈՊԱԵԿՏՈՐ

Գ. ԱՂԱԶԱՆՅԱՆ

633.

Ա-44

սյ.

ԲԱՄԲԱԿԻ ՑԱՆՔԵՐԻ
ԽՆԱՄՔԸ

1010
42740

ՅԵՐԵՎԱՆ 1933

6 FEB 2013

04 AUG 2010

**ԲԱՄԲԱԿԻ ՑԱՆՔԵՐԻ ԽՆԱՄԲԸ ՅԵՎ ՆՐԱ ՆՇԱՆԱ-
ԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲԵՐԲԻ ԲԱՐՁՐԱՑՄԱՆ ԽՆԴՐՈՒՄ*)**

Բամբակի բերքատվության բարձրացման խնդրում
ցանքերի խնամքը մեծ նշանակութիւն ունի: Բազմա-
թիւ փորձերն ու գիտողութիւնները ցույց են տվել,
վոր ցանքերի վատ մշակումն ու սխալ կատարված ագ-
րոտեխնիկական ձեռնարկումները միշտ եւ առաջ են բե-
րում բերքի ուժեղ անկում: Նույն բանը մեզ մոտ տեղի
ունեցավ անցյալ տարի, յերբ բամբակի ցածր բերքի
հիմնական պատճառը՝ ցանքերի անխնամ թողնելը և
հաճախ սխալ կատարված ագրո ձեռնարկումներն էին:
Այդ սխալներից խուսափելու և բամբակի բարձր բեր-
քատվութիւնն ապահովելու համար անհրաժեշտ է
գործն աշխատեա կազմակերպել, վորպէսզի խնամքին վե-
րաբերող բոլոր աշխատանքները կատարվեն ժամանա-
կին ու արագ և վորակական բարձր ցուցանիշների նշա-
նաբանի տակ: Անհրաժեշտ ագրոտեխնիկական պահանջ-
ների ժամանակին, լրիւ և ճիշտ կատարելու միջոցով
(խնամքով կատարված քաղհան, ջուր, նոսրացում,
փխրեցում և այլն) մեզ կհաջողվի ազդել բամբակենու
նորմալ զարգացման համար պահանջվող պայմանների
կոմպլեքսի վրա, բարձրացնել բերքատվութիւնը և կա-
տարել ու գերակատարել պետական առաջադրանքը:

*) Այս գրքույկի առաջին մասում, տպագրված 1933 թվին, մենք
կանգ ենք առել բամբակի ցանքին նախորդող և ցանքի ընթաց-
քում կատարվող աշխատանքների վրա: Այժմ մենք կխոսենք քաղ-
հանի, կուլտիվացիայի, նոսրացման և ջրի մասին:

Բամբակի խնամքի վերաբերյալ կարևոր աշխատանքները հետևյալներն են.

1. Քաղհան և կուլտիվացիա, 2. նոսրացում և 3. ջուր:

1. ՔԱՂՀԱՆ ՅԵՎ ԿՈՒԼՏԻՎԱՑԻԱ

Քաղհանը և կուլտիվացիան ունին յերկու հիմնական նպատակ.

1. Պայքարել մոլախոտերի դեմ և 2. ստեղծել բաբնապատ ողային, ջրային և սննդառու թյան ուժիմ կուլտուրական բույսերի զարգացման համար (առանձնապես ծանր հողերում): Մոլախոտերի դեմ կռվելու աշխատանքներն սկսվում են նախքան ցանքը և մեծ եփեկո են տալիս, յերբ նրանք կատարվում են ճիշտ: Աշնանային խոր վարը, գարնանն իր ժամանակին և ճիշտ կատարված կրկնավարը և փոցիք, միջնակներից և առուների վրայից սխտեմատիկորեն մոլախոտերին վոջնչացնելը, ժամանակին կատարված ցանքը և փխրեցումը, կանխորոշում են բամբակի հետագա զարգացման բնթացքը և մեծապես հեշտացնում են ցանքի նկատմամբ կիրառվելիք խնամքը: Հսկառակ պատկեր ե ստացվում, յերբ ցանքին նախորդող աշխատանքները կատարվում են անփութ թ և անխնամ: Այս դեպքում բամբակի բերքատվությունը համարյա ամբողջապես պայմանավորված ե լինում ցանքերի խնամքի քանակով և վորակով (քաղհանի, կուլտիվացիայի, ջրի, նոսրացման): Քանի վոր մեզ մոտ արտերն ուժեղ կերպով վարակված են զանդուրդանով և ուրիշ մոլախոտերով, թույլ աշխատանք ե կատարվում մոլախոտերի տարածման դեմն առնելու համար, ուստի պարզ ե, վոր նման պայմաններում բերքատվության բարձրացման գործում մեծ դեր պիտի կատարի խնամքը և նախ և առաջ քաղհանն ու կուլտիվացիան:

Քաղհանի և կուլտիվացիայի աշխատանքները բաժանվում են յերկու մասի.

1. Քաղհան և կուլտիվացիա միջշարքային տարածություններում, 2. քաղհան և փխրեցում չարքերում:

Առաջմ յեղած մեքենաներով ու գործիքներով հնարավոր ե մեքենայացնելու միջշարքային տարածություններում կատարվող աշխատանքները, իսկ չարքերում աշխատանքները կատարվում են ձեռքի հողուրագներով:

Քաղհանի և կուլտիվացիայի քանակի ու վորակի եփեկոը վերջին հաշվով արտահայտվում ե բամբակի բերքի վրա: Այդ եփեկոն ամելի մեծ ե լինում վատորակ հողերում և համեմատաբար թույլ լավ մշակված և ամելի կուլտուրական հողերում:

Հողի փխրեցում պիտի անել շուտ, նախքան բամբակի ծիլերի յերևալը: Ցելաջրից հետո հողը «նստում ե» և կեղևակալում, վորը տարբեր հողերում, տարբեր հաստություն ե ունենում, ապա և նրա պատճառած վրնատները տարբեր են լինում: Ծանր կավային հողերում այդ շերտը լինում ե հաստ և մեծ վնասներ ե պատճառում, իսկ թեթև ավազախառն հողերում լինում ե նվազ և համեմատաբար քիչ վնաս ե պատճառում: Այս հանգամանքը հաճախ պատճառ ե դառնում մեծ վնասների, վորովհետև դրանցից սերմերի մի մասը չի ծլում, ստացվում ե նոսր ցանք, և բերքի նվազում: Այդ պատճառով բոլոր դեպքերում, յերբ կատարված ե սապսուվար, հողի քեշը գալուն պես պիտի կատարել փոցի կամ տափան հողի կեղևը փշրելու, ծլած մոլախոտերին վոջնչացնելու, չծլած սերմերին ծլելու համար լավ պայմանների մեջ դնելու համար: Փոցիք պիտի կատարել «զիդ-զազ» փոցխով:

Արաթ կատարած արտերում նույնպես կատարել փոցիս այն դեպքերում, յերբ ցանքից հետո տեղացող անձրևներն առաջ են բերել հողի կեղևակալում: Այս աշխատանքների համար առաջնություն պիտի տալ կենդանի քաշող ուժին:

Այս աշխատանքից մոտ 20—25 օր հետո, յերբ բույսերն ունենում են, սովորաբար, յերկու իսկական տերևներ, պիտի կատարել առաջին քաղհանը և կուլտիվացիան: Դրանց դերն ե՝ փշրել հողի կեղևը և փխրացնել այն, վոջնչացնել միջշարքային տարածություններում:

բում և շարքերում յեղած նորածին մոլախոտերը, բացի դա ծանր հողերում մշտական փուխը շերտ ստեղծել, ուժեղացնել հողի դադափոխանակությունը («չնչառությունը»), հեշտացնել թթվածնի մուտքը հողի մեջ: Այդ բոլորի հետևանքով, ուժեղանում են հողի մեջ տեղի ունեցող բակտերիալ պրոցեսները, արագանում և հողի հողմնահարությունը, ուժեղանում և բույսերի արմատային սխտեմի, ապա և վերերկրյա մասերի աճը:

Շատ կարևոր է միայն, վորպեսզի այս կուլտիվացիայի ժամանակ հողի շերտը կտրվի և առանց շուռ տալու տեղում թողնվի, հակառակ դեպքում նման վաղ կատարված կուլտիվացիան կարող է պատճառ դառնալ զգալի վնասների: Այս կուլտիվացիան պիտի կատարել նաև այն հաշվով, վորպեսզի կողքերի կտրող դանակները շարքերից մոտ 10 սմ. հեռու մնան: Այս աշխատանքների համար ձիու կամ ձեռքի կուլտիվատորի փոխարեն մեծ հաջողությամբ սկսել են կիրառել Թուրքեստանի մի քանի սովխոզներում աշխատելու կոչված «Պատվոդ հողուբազ», վորը միանգամայն կատարյալ կերպով է պայքարում կեղևի դեմ միջնաբային տարածություններում և փխրեցնում է հողը նորածին բամբակի մոտ առանց նրանց վորևե վնաս հասցնելու: Այս դործիքի միջոցով կարելի չէ մի որում (10 ժամ) փխրեցնել 6 հեկտար: Դրա համար պահանջվում է 2 ձի և մի մարդ: Այս ոպերացիան մեզ մոտ սովորաբար չի կատարվում, սակայն մենք գտնում ենք, վոր դա անհրաժեշտ է բերքի բարձրացման համար:

Առաջին կուլտիվացիայի ժամանակ կուլտիվատորի սովորական թաթերի փոխարեն պիտի գործադրել կտրող և սուր դանակներ, վորոնք կտրում են մոլախոտերը վորոշ խորությամբ: Ակոսային ջրի դեպքում առաջին վեգետացիոն ջրին նախորդող և հետագա կուլտիվացիաների ժամանակ կուլտիվատորի վերջին սովորական թաթի փոխարեն պիտի ամրացնել բուլկիցի ձև ունեցող թաթ, վորը բաց է անում ափսոսներ ջրելու համար:

Պատասուկով ուժեղ վարակված արտերում նախ պիտի շարքերում կատարել ձեռքի քաղհան և հետո նոր կատարել միջնաբային տարածությունների կուլտիվացիա: Մնացած բոլոր դեպքերում շարքերի քաղհանը, փխրեցումը, մոլախոտերի հեռացնելը (ինչպես նաև նոսրացումը) պիտի կատարել կուլտիվացիայից անմիջապես հետո:

Կուլտիվացիայի և փխրեցման խորության նկատմամբ դրված փորձերը (Ա.Կ-Կալախում) ցույց են տալիս, վոր յեթե շարքերում կատարվող սաղը փխրեցման բերքն ընդունենք 100, ապա խոր փխրեցումը տալիս է ընդամենը բերքի 4 տոկոս ավելում: Յեղնելով այդ փորձերից դժվար չի յեղևակացնել, վոր շատ խոր փխրեցումն և ֆեկտի տեսակետից չի արդարացնում յուր վրա դրված ավելորդ աշխատանքները: Նման յեղբակացության է հանդում նաև Մ. Մ. Բուչուկիվը, Սովյալ Անապատում դրված փորձերի հիման վրա:

Մի շարք դիտահետադոտական աշխատանքներ ցույց են տալիս, վոր հողում ավելի կատարյալ կերպով ջուր պահելու, խնամքով այն ծախսելու, բիրքիմիական պրոցեսներն ուժեղացնելու համար հողը պիտի անպայմանորեն փխրեցնել կուլտիվատորով ամեն անգամ վեգետացիոն ջրից 3—4 օր հետո (հողի քեշը դարձ ժամանակ): Բամբակացան ջրջաններում հողի դրությունն այնպես է, վոր ամեն անգամ ջրելուց հետո նա կազմում է կեղև, վորը դժվարացնում է ողի մուտքը հողի մեջ և նպաստում է ջրի գոլորշիացմանը հողի մակերեսից: Բամբակը վորքան արագ և լավ է աճում, այնքան էլ մեծ քանակությամբ ող է պահանջում յուր արմատների համար և ամեն մեկ պատճառ, վորը պակասեցնում է թարմ ողի քանակը հողում, պատճառ է դառնում նաև բույսերի թույլ դարգացման և ապա բերքի անկման: Ահա այդ տեսակետից մեծ է կուլտիվացիայի և փխրեցման դերը վեգետացիոն ջրումներից հետո: Մեծ է նրա դերը նաև հողի մեջ յեղած ջուրը խնայողաբար ծախսելու խնդրում: Պնդացած և կեղևակալած հողում ստեղծվում է կապիլյար անցքերի անընդհատ սխտեմ,

վորոնց միջոցով ջուրն անարգել բարձրանում և գոլոր-
շիանում է հողի մակերեսից: Այդ կապիլլյարների խախ-
տումը վորոշ խորությամբ ստեղծում է հողի մակերեսի
վրա զատիչ շերտ և նվազեցնում է խոնավության գո-
լորշիացումը:

Կուլտիվացիաների թիվը կախված է վեգետացիոն
չրջանում բամբակին տրվող ջրի թվից և վերջանում է,
յերբ բույսերը «լցնում են» շարքերը: Ամբողջ վե-
գետացիայի ընթացքում ցանքերը պիտի քաղհան-
վեն 4 անգամից վոչ պակաս, իսկ մոլախոտերով ու-
ժեղ վարակված հողերում պիտի կատարել ավելի թվով
քաղհան և կուլտիվացիա այն հաշվով, վոր բամբակի
ցանքերը միշտ լինեն մոլախոտերից մաքուր և փուխր
վիճակում: Առանձնապես կարևոր է խիստ հետևել ար-
տերի մաքրությանը բամբակի զարգացման սկզբնական
չրջանից մինչև ծաղկելը, վորովհետև այդ ժամանակվա
խնամքը հաճախ վորոշում է բերքի բաղդը:

Մեզ մոտ այդ աշխատանքները սկսվում են հետևյալ
հերթականությամբ.

Ցանքից մոտ 22—30 որ հետո բամբակի արտն այն-
քան է ծածկվում մոլախոտերով, վոր քաղհանը դառ-
նում է անհրաժեշտություն, թե միջշարքային տարա-
ծություններում և թե շարքերում: Այս աշխատանքն
ընկնում է մայիսի 18-ից մինչև հունիսի 13-ը: Սո-
վորաբար բամբակենին ունենում է այդ չրջանում 2 իս-
կական տերև: Միջշարքային տարածությունները, ինչ-
պես արդեն ասվեց վերևում, պիտի մշակել կուլտիվա-
տորներով (յերբ արտերը համեմատաբար մաքուր են),
իսկ շարքերը հողուրագով: Ամեն մի հապաղում այս չր-
ջանում պատճառ է դառնում բամբակենու թույլ զար-
գացման, յերկարացնում նրա վեգետացիան և նվազեց-
նում է բերքը: Տարբեր տիպի հողերում այդ աշխա-
տանքները կատարվում են տարբեր ժամանակ:

Յերկրորդ քաղհանն ու կուլտիվացիան ընկնում են
այս առաջին քաղհանից 20—25 որ հետո, վորը տեղի յե
ունենում առաջին վեգետացիոն ջրից 5—7 որ հետո: Ա-
կոսային ջրի դեպքում կուլտիվացիա կատարվում է նաև
ջրից առաջ ակոսներ բաց անելու համար: Այդ ժամա-
նակ բույսի վրա լինում են 4—5 տերևներ: Մոլախոտե-
րի զարգացումն այդ չրջանում վոչ պակաս վտանգավոր
է, քան առաջին քաղհանի ժամանակ, ուստի այստեղ ևս
ամեն մեկ հապաղում մեծապես իջեցնում է բամբակի
բերքատվությունը: Մեզ մոտ այդ աշխատանքներն
սկսվում են հունիսի 7—14-ից և վերջանում նույն ամսի
25—30-ին: Այս անգամ ևս միջշարքային տարածու-
թյունները պիտի մշակել կուլտիվատորով, իսկ շար-
քերը հողուրագներով: Այս անգամ ևս, ինչպես և մյուս
աշխատանքների և ջրի նկատմամբ պիտի հաշվի առնել
հողային պայմանները և կիրառել յերեք վարիանտներից
մեկը:

Յերրորդ քաղհանը և կուլտիվացիան կատարվում
են դրանից մոտ 20—24 որ հետո և նույն հաջորդակա-
նությամբ (հունիսի 26-ից մինչև հուլիսի 17—27-ը):

Չորրորդ քաղհանն ու կուլտիվացիան կատարվում
են 3-րդ վեգետացիոն ջրից մի քանի որ հետո, այսինքն
18—24 որ 3-րդ քաղհանից հետո, մոտավորապես հու-
լիսի 15—25-ից մինչև ոգոստոսի 2—12-ը: Դրանից հե-
տո յեթե արտերում ուժեղ զարգանում են դանդուղա-
նը, կաշուկը և ուրիշ մոլախոտերը, ապա պիտի կատա-
րել 5 քաղհան, վորովհետև գործիք աշխատեցնել արտի
մեջ այլևս հնարավոր չէ: Այսպես, ուրեմն համարյա
բոլոր չրջանների համար վերջին քաղհանը տեղի յե ու-
նենում մոտավորապես ոգոստոսի 2-րդ կեսին: Կարող
են լինել դեպքեր, յերբ բամբակենին հողի պակաս բեր-
րության կամ ուրիշ պատճառներից վերջին ջրից հետո
եղ շարքերը չկարողանա լցնել: Նման դեպքերում մո-
լախոտերի զարգացումն անխափան կշարունակվի նաև
դրանից հետո, ուստի անհրաժեշտ է դրանց հեռացնել
ձեռքով:

Միջշարքային տարածությունների կուլտիվացիան

իրբե մոլախոտերի դեմ գործադրվող միջոց կարող է տալ զգալի եֆեկտ միայն այն դեպքում, յերբ այն կատարվում է ժամանակին, առանց ուշացումների, յերբ մոլախոտերը դեռ նոր են ծիրեր արձակել և զգալի բարձրության չեն հասել:

Քաղհանի և կուլտիվացիայի թիվը տարբեր հողերում լինում է տարբեր: Ավելի կուլտուրական և լավ մշակված հողերում բավական է լինում 2—3 քաղհան և համապատասխան չափով ել կուլտիվացիա, իսկ ուժեղ վարակված և վատ մշակված հողերում այդ ոպերացիաների թիվը հասնում է 4—5-ի, ըստ վորում առաջին և 2-րդ քաղհանը նման դեպքերում պիտի կատարվեն համեմատաբար ավելի խոր:

Քաղհանը, կուլտիվացիան, ջուրը և նոսրացումը կապված են միմյանց հետ սերտորեն: Բոլորը միասին կազմում են ձեռնարկումների ամբողջական սխեմա, աշխատանքների կոմպլեքս, վորոնց նպատակն է բերքատվության բարձրացումը և վորոնց ռացիոնալ կապակցված դասավորությամբ միայն հնարավոր է ապահովել ձեռնարկումների մաքսիմալ եֆեկտը:

2. ՆՈՍՐԱՅՈՒՄ

Նոսրացման նպատակն է ստեղծել բամբակենու համար այնպիսի խտություն, զարգացման այնպիսի միջավայր, յերբ հողի ոգտագործումը կատարվում է ամենառացիոնալ կերպով: Այստեղ հաշվի յեն առնվում բույսերի բիոլոգիական առանձնահատկությունները և նրանց փոխազդեցությունները: Նոսրացման միջոցով հնարավոր է զարկ տալ գեներատիվ (պտղատու) որդանների զարգացման ի հաշիվ վեգետացիոն օրգանների այն ժամանակ, յերբ դա անհրաժեշտ է բերքի բարձրացման տեսակետից: Սովորաբար բամբակի ծիրերն յերևալուց հետո նոսրացում չի կատարվում և բույսերը զարգանում են այն խտությամբ, ինչ խտությամբ ծլած են լինում: Նորմալ պայմաններում այդ խտությունը շատ մեծ է լինում և նոսրացման ուշացումը մեծապես պակասեցնում է բամբակի բերքը: Խիտ կատարված

շանքը կեղևի դեմ պայքարելու նախազգուշական միջոցներից մեկն է: Հայտնի յե, վոր յերբ մի քանի սերմ միասին են ծլում, ապա նրանք կարողանում են բարձրացնել զգալի մեծությամբ կոշտեր: Մեծ մասամբ կարիք է լինում հեռացնել ծլած բույսերի խոշորագույն մասը, թողնելով նրանցից միայն ամենամեծերը և ամենաառողջները, վորով և զարգացման նորմալ պայմանների մեջ են նրանք դրվում: Քանի վոր բույսերի ճիշտ խտության վորոշելը, ապա և դրան համապատասխան նոսրացում կատարելն ապահովում է բույսերի հետագա զարգացումը և բերքատվության բարձրացումը, ուստի այդ գործողությունը պիտի արժանանա հատուկ ուշադրության և կատարվի ժամանակին, ճիշտ և խնամքով: Նոսրացման ժամանակ պիտի հեռացնել թյուլ, հիվանդ և վնասված բույսերը այնպես, վոր դրանից չվնասվեն մնացած բույսերը:

Առաջին նոսրացման ժամանակն ունի խոշոր նշանակություն: Ամերիկայում և Միջին Ասիայում կատարված փորձերը ցույց են տվել, վոր ուշ կատարված նոսրացումը պակասեցնում է ճյուղերի թիվը: Այդ բանը յերևում է ստորև բերված տախտակից՝ (փորձերը դրված են № 169 սորտի վրա Թուրքեստանի սելեկցիոն կայանում 1923—24 թ.):

	Յերբ և կատարված նոսրացումը և բույսի զարգացման ստորիան	Մոնոպոլիտների թիվը մինչև առաջին սիմպոզիան մեկ բույսի վրա	
		Աըսոլյուտ	Տոկոս
1	Լրիվ ծիրերի (5-րդ օրը) ժամանակ	1,18	100
2	1 խոկական տերևի (10 րդ օրը) ժամ.	1,16	98
3	2—3 » » (15-րդ օրը) »	1,14	97
4	5—6 » » (20-րդ օրը) »	1,11	94
5	6—7 » » (25-րդ օրը) »	1,10	93

Այս տախտակից պարզ յերևում է, վոր շատ վաղ նոսրացում կատարելու դեպքում մեծանում է մոնոպոլիալ ճյուղերի տոկոսը, մի հանգամանք, վորն ունի քացասական նշանակություն բերքի բարձրացման տե-

սակետից, վորովհետև մոնոպոլիալ ճյուղերի վրա եղած կնդուղները սովորաբար բացվում են 2-րդ և 3-րդ բերքահավաքի ժամանակ, պահանջում են մեծ քանակությամբ սննդանյութեր և մեր պայմաններում կարող են միայն բացասական դեր խաղալ: Չե՞ վոր մենք աշխատում ենք թե սելեկցիայի և թե ագրոտեխնիկական այլ ձեռնարկումների միջոցով նպաստել սիմպոլիալ (պտղատու) ճյուղերի զարգացման, վորով և զարկ ենք տալիս բերքատվության բարձրացմանը: Իհարկե, այստեղ առաջին նոսրացման ժամանակի հետ միասին մեծ դեր է կատարում բույսերի խտությունը վերջնական նոսրացումից հետո: Նույնիսկ ամենավաղ նոսրացման դեպքում կարելի չէ ստանալ ուժեղ սիմպոլիալ ճյուղավորություն ունեցող բույսեր, յեթե նրանք թողնված են խիտ (густое стояние): Այստեղ շատ կարևոր է հիշատակել նաև այն, վոր ուշ կատարած նոսրացման դեպքումն էլ քչանում է կնդուղների թիվը և ուշանում է նրանց հասունացումն ու բացվելը: Յե՞ վ աշխարհում այդ կարևոր գործողություն ունեցումը և վաղ կատարելը վատ է անդրադառնում թե վեգետատիվ և թե դենեբատիվ որդանների զարգացման վրա: Վերջին հաշվով ուշացած նոսրացումն ազդում է բերքի քանակի վրա, վորն առանձնապես զգալի չէ լինում ուշահաս սորտերի նկատմամբ և անբարենպաստ պայմաններում, յերբ աշունը շուտ է վրա հասնում և վեգետացիայի ուշացումն ավելի ուժեղ է արտահայտվում: Ըստ թուրքեստանի սելեկցիոն կայանի տվյալների նոսրացման ժամկետները հետևյալ կերպով են արտահայտվում բամբակի բերքատվության վրա (մեկ բույսից ստացվում է 1-ին բերքից զրամներով):

№	Նոսրացման ժամկետները	№ 169 սորտ		№ 508 սորտ	
		Արտ.	%	Արտ.	%
1	Լրիվ ծիլեր յերևալու ժամանակ . .	22,2	100	8,6	100
2	Մեկ իսկական տերև յեղած ժամանակ	21,3	96	8,4	98
3	2-3 » » » »	20,7	93	5,9	69
4	5-6 » » » »	19,6	88	4,1	48
5	6-7 » » » »	20,6	93	—	—

Այսպիսով, բերքի անկումն ուշ նոսրացման դեպքում զգալի չէ և պայմանավորված է պտղատվության անկմամբ, իսկ ուշ հասնող սորտի նկատմամբ նաև վեգետացիայի ուշացմամբ: Դժվար չէ այս բոլորից յեղրակացնել, վոր ժամանակին կատարած նոսրացումը դառնում է մեղ համար առաջնակարգ նշանակություն ունեցող գործողություն, վորի վրա պիտի դարձնել հատուկ ուշադրություն:

Նոսրացնելիս պիտի ուշադրության առնել նաև բույսի ընդհանուր զարգացման տեմպը, նրա եներգիան, յեղանակները, հիվանդությունների և վնասատուների տարածված լինելու չափը: Բույսի զարգացման այդ չրջանում տեղի չէ ունենում յեղանակների հաճախակի վատացում, վորը կանգնեցնում կամ դանդաղեցնում է բույսի աճը: Բացի դա հիվանդությունների և վնասատուների պատճառած վնասներն այդ չրջանում առանձնապես ուժեղ են անդրադառնում բույսերի հետագա զարգացման վրա: Այդ բոլորից յեխելով նոսրացում չի կարելի կատարել անմիջապես բամբակը ծլելուց հետո, ինչպես նաև չի կարելի շատ ուշացնել: Հայաստանի բոլոր չրջաններում առաջին նոսրացման կարելի չէ և պիտի անցնել այն ժամանակ, յերբ բույսերի վրա կա 2 իսկական տերև (յեթե միայն լավ յեղանակներ են և բացակայում են վնասատուներն ու հիվանդությունները): Դա տեղի չէ ունենում մոտավորապես մայիսի 15-ից մինչև հունիսի 10-ը, այսինքն առաջին քաղհանի ժամանակ: Յեթե յեղանակները ցուրտ են և տարածված են վնասատուներ ու հիվանդություններ, ապա նոսրացում պիտի սկսել մի քանի օրով ուշ: Նոսրացում պիտի կատարել 2 անգամ: Առաջին նոսրացման ժամանակ ամեն մեկ բնում պիտի թողնել 2 առողջ բույս, իսկ բունը բնից 10—12 սմ. հեռավորության վրա: Յերկրորդ և վերջնական նոսրացման ժամանակ ամեն մեկ բնում պիտի թողնել 2 բույս և բների հեռավորությունը միմյանցից՝ 20—25 սմ.: Այդ ժամանակ բույսերն ունենում են 4—5 իսկական տերևներ: Բացառիկ ուժեղ հողերում այդ տարածությունները կարող են ավելաց-

վել 5 սմ. — ուլ, իսկ թույլ հողերում պակսեցվել: Բույսերի խտությունը վորոշելիս մենք, ինչպես արդեն ասվեց, առաջնորդվում ենք հողի ռացիոնալ ռեգուլորման մոմենտով և մշակման աշխատանքների մեխանիզացիային նպաստելու անհրաժեշտությամբ:

Կատարված փորձերը ցույց են տվել, վոր՝

1. Վորքան խիտ ե ցանքը, այնքան ել թույլ ե հասունացման տեմպը: Սա խիտ ցանքերի բացասական կողմն ե:

2. Կնգուղների բացումն ուշանում ե խիտ ցանքից և առանձնապես ուշահաս նավթոցկու նկատմամբ:

3. Ծաղկելը և ծաղկելու տեմպը նույնպես թույլ են և ուշացած խիտ ցանքերում:

4. Խիտ ցանքերում գլխավոր ցողունի յերկարությունը պակասում ե. պակասում են նաև մոնոպոդիալ և յերկրորդական ճյուղավորությունները, նույն վիճակին են արժանանում սիմպոդիալ ճյուղերը, կարճանում ե պակասում են միջհանգուցային տարածությունները թե մոնոպոդիալ և թե սիմպոդիալ ճյուղերի վրա: Թփի ընդհանուր հզորությունն ընկնում ե գլխավորապես ի հաշիվ միջհանգուցային տարածությունների կարճանալու: Թուփն այդպիսով դառնում ե ավելի կոմպակտ, վորը դրական մոմենտ ե մեխանիզացիայի տեսակետից:

5. Առաջին բերքը կազմող ցածի կնգուղների տոկոսը ցանքի խտությունից ավելանում ե, բայց դա կընդուղների մեծ մասը կենտրոնանում ե ցածի կոներում, վորից առաջին բերքի տոկոսը մեծապես բարձրանում ե: Այդ իսկ պատճառով մեր պայմաններում համեմատաբար խիտ ցանքը (մեկ բնում 2 բույս, բունը բնից 20—25 սմ. և շարքը շարքից 60—70 սմ.), ունենալով մի քանի բացասական կողմեր, վերջին հաշիվ տալիս ե մեզ ոգուտ և վոչ թե վնաս: Բոլոր բացասական կողմերը ծածկվում են բերքատվության բարձրացմամբ, վորը և կազմում ե մեր նպատակը:

Փորձերը ցույց են տալիս նաև այն, վոր միևնույն քանակի բույսերն ավելի մեծ արդյունք են տալիս այն դեպքում, յերբ նրանք դասավորված են հողի մակերեսի

վրա հավասարապես: Որինակ, յեթե մեկ բնում մենք թողնենք մեկ բույս և բույսը բույսից 10 սմ. հեռավորության վրա, կստանանք մեկ հեկտարին այնքան բույս, վորքան կստացվի յեթե մեկ բնում թողնենք 2 բույս, բայց հեռավորությունը միմյանցից լինի 20 սմ.: Ահա այդ յերկու կոմբինացիաներից առաջինը կտա ավելի բարձր բերք, քան 2-րդը, վորովհետև առաջին դեպքում բույսերը դասավորված են լինում ավելի հավասար և զարգացման համար ավելի նորմալ պայմաններ են ունենում: Յեկնելով այդ բոլորից կարելի յե նուսբացումը կատարել հետևյալ հաշիվով.

1. Շարքը շարքից թողնել 60—75 սմ., վորը միանգամայն բավական ե միջշարքային տարածությունների աշխատանքները մեքենայացման յենթարկելու և մյուս կողմից դա տալիս ե ավելի մեծ արդյունք: Այն դեպքերում, յերբ մշակվում ե փարթամ զարգացող սորոտ, կամ հողերը շատ բերրի յեն, շարքերի լայնությունը պիտի վերցնել 70—80 սմ.: Տրակտորային մշակության յենթակա հողերում միջշարքային տարածությունները թողնել 80—90 սմ.:

2. Բույսերի մեջ յեղած տարածությունները ձեռնըտու յե թողնել 10 սմ., յերբ բնում մնում ե մեկ բույս և 20—25 սմ., յերբ բնում թողնվում ե 2 բույս: Մեզ մոտ աշխատանքների մեքենայացման և հեշտացման տեսակետից պիտի վերցնել 2-րդ կոմբինացիան, այսինքն 2 բույս մեկ բնում և հեռավորությունը միմյանցից 20—25 սմ.:

Կլիմայական և հողային պայմաններին հարմարեցրած նոսրացումը (ճիշտ յուր ժամանակին կատարված) բարձրացնում ե բերքը 25—35 տոկոսով:

Բազմաթիվ փորձերը ցույց են տվել նաև, վոր բույսերի ավելացումը թե մեկ բնում մի քանի բույս թողնելու և թե միջբուսային ու միջշարքային տարածությունների կրճատման ուղղությամբ չի անդրադառնում կնգուղների քաչի, թելի յելի և յերկարության վրա: Ընդհանրապես, անկախ բույսերի խտությունից,

2-րդ բերքից ստացված բամբակի թելն ավելի յերկար ելինում, քան թե առաջին բերքինը, սակայն կնդուղների քաշը և թելի յելը պակասում ե: Նույնը նկատելի յե 3-րդ բերքի թելի նկատմամբ, յերբ մենք համեմատում ենք այն 2-րդ բերքի թելի հետ:

Նոսրացման աշխատանքները պիտի վերջանան կողոնակալման սկզբում: Մեր պայմաններում դա տեղի յե ունենում հունիսի 10-ից սկսած: Նոսրացման աշխատանքներն անհրաժեշտ ե առանձնացնել քաղհանից: Նախ պիտի կատարել քաղհանը և հետո նոսրացումը: Դա շատ կարևոր ե աշխատանքների մեջ դիմադրելու թյուն չատեղծելու տեսակետից:

3. ԶՈՒՐԸ

Չուրը մի հզոր գործոն ե մարդու ձեռքին բույսերի յերքատվությունը բարձրացնելու գործում: Յերբ Չուրը կատարվում ե ժամանակին և խնամքով, ապա մեծապես բարձրանում ե բերքատվության մյուս ֆակտորների եֆեկտը, վորը պարզ յերևում ե ստորև բերված տախտակից:

Ուսումնասիրվող ֆակտոր	Բույսերի քանակությունը 1/20-ը	Բերքի հավելումը մեկ բույսին		Բերքի քանակությունը 1/20-ը	Բույսերի քանակությունը 1/20-ը
		Դրամներով	0/0/0		
Պարարտացում դրամադրով	4	10,7	16,0	—	31,8:10,5=2
» » »	6	31,8	37	—	
Բույսերի խտացում 1/20-ը	4	—	20	311	1323:311=2,5
1/10-ի փոխարեն	4	—	20	311	
Բույսերի խտացում 1/20-ը	6	—	41	1323	
1/10-ի փոխարեն	6	—	41	1323	

Բացի դրանից ջրի միջոցով հնարավոր ե բույսի զարգացումը տանել այն ուղղությամբ, վորը ձեռնառու յե մեզ բերքի բարձրացման և վորակի լավացման տեսակետից:

Հայաստանի բոլոր բամբակացան չրջաններում

մթնոլորտային տեղումներն այնքան քիչ են և նրանց դասավորությունը տարվա տարբեր յեղանակներին այնքան աննպաստ, վոր առանց արհեստական վոռոգման վոչ մի տեղ բամբակի մշակությամբ զբաղվել չի կարելի: Յեթե դա այդպես, ե, ապա անհրաժեշտ ե պարզել թե յերբ և ինչպես պիտի ջրել բամբակը, վորպեսզի մեկ կողմից ստացվի բարձր բերք և մյուս կողմից հնարավորին չափ քիչ ջուր ծախսվի և պակաս աշխատանք գործադրվի:

Մեզ մոտ լինում են դեպքեր, յերբ գյուղացիներն ի չարն են գործ դնում իրենց արամադրության տակ յեղած ջուրը և այնքան են ջրում բամբակը, վոր դրանից բույսերը դեղնում են, նրանց արմատները հողում դրում են թթվածնի պակաս, վորի հետևանքով տեղի յե ունենում ծաղիկների և կնդուղների վիժում: Բացի այդ վնասից նրանք դրանով անարդյունավետ կերպով են ծախում ջրային ռեսուրսները, ուստի և վնաս են պատճառում մեր ժողովրդական անտեսությանն ընդհանրապես: Ահա այդ սխալներից խուսափելու համար անհրաժեշտ ե իմանալ, թե ինչ ձևերով, յերբ և ինչպես պիտի կատարել ջուրը: Բամբակի ջրելու մի քանի ձևեր գոյություն ունեն (ակոսներով, սովորական մարդերով, ֆաշիններով, «լաքաներով» և այլն). սակայն դրանցից 2-ն ունեն առայժմ գործնական նշանակություն: Դրանցից մինը մեր սովորական ձևով մարդերի վրա ջուր բաց թողնելն ե և մյուսն ակոսներով ջրելն ե:

Սովորական ձևով ջրելը գործադրվում ե այն տեղերում, ուր հողի մակերեսը հարթ ե: Անհարթության դեպքում այս ձևով ջուր կատարելը վնաս ե նախ այն պատճառով, վոր շատ ջուր ե ծախսվում, վորովհետեւ ջուր պիտի բաց թողնել արտի վրա այնքան ժամանակ և այնպիսի քանակությամբ, մինչև վոր ջրվեն բոլոր անհարթությունները և ապա արտի խոնավացումը տեղի յե ունենում անհավասար՝ փոս տեղերում շատ ջուր ե հավաքվում, իսկ բարձր տեղերում սակավ խոնավացում ե կատարվում: Բամբակի զարգացումն ևս նման պայմաններում անհավասար ե կատարվում՝ մեկ տեղում

04240
100/4240

լավ, մյուս տեղում վատ: Այս դրուժյունն ավելի ևս վատթարանում է, յերբ մարդերը շատ յերկար են լինում: Այդ ե պատճառը, վոր մեզ մոտ գյուղացիները յերկար մարդեր չեն շինում, ծուռ ու մուռ թումբեր են անում, «կոճակներ» են տալիս և դիմում են մի շարք այլ միջոցների արտը համասարապես ջրելու համար: Այդ բոլոր աշխատանքներն առաջացնում են ժամանակի և ջրի զգալի կորուստ: Շատ կարճ մարդեր չինելու դեպքում ել, ջուր չի կարողանում ծծվել հողի մեջ և բամբակը դրանից տուժում է: Զրելու նման ձևն ունի մի քանի ուրիշ բացասական կողմեր ևս, վորոնցից գլխավորները հետևյալներն են.

1. Զրի զգալի կորուստ, վորը տեղի յե ունենում գոլորշիանալու միջոցով հողի մակերեսից ջրելուց հետո:

2. Հողի կեղևակալում, վորը նույնպես նպաստում է ջրի գոլորշիացմանը և ապա բերքի պակասելուն:

Այս ձևն ունի սակայն նաև դրական կողմեր, վորոնցից գլխավորները հետևյալներն են.

1. Զրելու պրոցեսը կատարվում է արագ:

2. Ամենից հաջող և ամենից կատարյալ կերպով են լվացվում հողի մակերեսը բարձրացած աղերը և վարելաչերտը ազատվում է վտանգավոր աղերից (բացի բարձր տեղերից):

Զրելու յերկրորդ և ամենալավ յեղանակը համարվում է աղոսներով վռնողումը, վորի եյությունը կայանում է հետևյալում՝ ամեն անգամ ջրելուց առաջ շարքերի մեջ կուլտիվատորով կամ բուկիցով բաց են անում փոքրիկ աղոսներ, վորոնց միջոցով բաց են թողնում ջուրը: Զրելուց մի քանի օր հետո, հողի քեշը յեկած ժամանակ, միջշարքային տարածությունները փխրեցվում են: Այս աշխատանքը կատարվում է այնքան ժամանակ, մինչև վոր բամբակենին աճում ու լցնում է իր շարքերը, վորից հետո փխրեցման կարիքը վերանում է, փորով հետև կուլտիվատորը կոտրատում է բամբակի ճյուղերը և թափում է ծաղիկներն ու կնգուղները: Սովորաբար վերջին փխրեցումը մեզ մոտ կատարվում է

ապրտոսի 2-րդ կեսին և այդպիսով առանց փխրեցման մնում է միայն մեկ ջուր: Ասածից դժվար չի յեզրակացնել, վոր ջրելու գոյություն ունեցող սխտեմից պետք է անցնել ջրելու աղոսային սխտեմին (հնարավորության սահմաններում):

Զուրն աղոսներով պետք է բաց թողնել բարակ և թույլ հոսանքով: Այդ բանն ավելի կարևոր է ջրելու սկզբում: Աստիճանաբար ջրի հոսանքը կարելի յե ուժեղացնել, յերբ այն հասել է արդեն աղոսի կեսերին: Թույլ հոսանքի դեպքում ջուրը ծծվում է հողի մեջ ավելի խոր և աստիճանաբար, դուրս է մղում հողից էլանված վիճակում գտնվող ողը (Սորոլեվ և Չապեկ) տեղի չեն ունենում հողի ազրեգատների քայքայում և հողի փոշիացում: Աղոսի կողքերը և հատակը նույնպես աստիճանաբար են խոնավանում և դարձյալ տեղի չի ունենում փոշիացում («լիլ» չի ստացվում), կողքերը չեն քանդվում ջրի ուժեղ հոսանքից:

Ուժեղ հոսանքի դեպքում աղոսների կողքերի և հատակի հողի մասնիկները փչրվում փոշի յեն դառնում, ջրի հետ անցնում են հողի անցքերի մեջ, վորի հետևանքով ջուրը բոլորովին կամ դժվարությամբ է ներծծվում հողի մեջ և այդպիսով ջրելը չի հասնում իր նպատակին:

Զրի մեծ հոսանք կարելի յե անել թեթև, ավազային և թափանցիկ հողերում, ընդհանրապես՝ ծանր կավային և դժվարաթափանց հողերում հոսանքը պիտի լինի թույլ: Թույլ հոսանք պիտի լինի նաև անհարթ և թեքություն ունեցող հողերում, հակառակ դեպքում ջրելը կդառնա մի անմիտ և վնասակար գործողություն: Հարթ դաշտի վրա ջուրը կարող է ունենալ համեմատաբար ուժեղ հոսանք: Ուժեղ թեքություն ունեցող հողերում աղոսները պիտի բաց անել թեքությանն ուղղահայաց և ջուրը բաց թողնել թույլ հոսանքով:

Այս ձևի վռնողման դրական կողմերը հետևյալներն են.

1. Առանց մեծ աշխատանքների արտերի խոնավացումը կատարվում է համասարապես:

2. Ստացվում է թույլ կեղև, նվազում է ջրի դուրս-
չիացումը հողի մակերեսից, անհրաժեշտ է միայն ամեն
անգամ ջրելուց հետո կատարել հողի փխրեցում:

3. Ակոսներով ջուրը տալիս է բերքի զգալի հավե-
լում, առանձնապես այդ տարբերությունը նկատելի չե
յերաչառ և անբարենպաստ տարիներում:

4. Այս ձևը հնարավորություն է տալիս աշխա-
տանքները մեխանիզացիայի յենթարկելու:

5. Նման մեթոդն առանձնապես ձեռնառու չե մեծ սո-
ցիալիստական տիպի տնտեսություններում, վորովհե-
տե ակոսներից դուրս յեկած ավելորդ ջուրը միանգա-
մայն հնարավոր է ոգտագործել նույն տնտեսության
մյուս կարիքների համար:

Ինչ վերաբերում է ակոսների խորություն, ապա այն
դեպքերում, յերբ արտի թեքությունը մեծ է, ակոսները
պիտի լինեն սաղը՝ 7—8 սմ. խորությունը, թեքության
փոքր լինելու դեպքում ակոսները պիտի լինեն ավելի
խոր՝ 10—12 սմ. խորությունը: Ակոսի խորության խըն-
դերը վորոշելիս ինկատի պիտի ունենալ նաև ակոսի
յերկարությունը, վորը կարճ է համարվում, յերբ 100
մետրից պակաս է և յերկար է համարվում, յերբ 200
մետրից ավել է: Ինչպես արդեն ասվել է, պետք է խու-
սափել թե կարճ և թե շատ յերկար ակոսներից:

Պ.Վ. Ստարովը, յենեկով Ակ-կավակում դրված
փորձերից, գտնում է, վոր ամենալավ թեքությունն
ակոսներով ջուր կատարելու համար պիտի լինի
0,005—ից մինչև 0,008 և տալիս է հետյալ տախտակը
արտի թեքության և ակոսների յերկարության կապի
նկատմամբ:

Թեքություն	Ակոսի յերկարու- թյունը մետրերով	Հոսանքը վայրկյան լիտրերով մեկ ակոսին
0,005—0,008	150—250	05—07
0,010—0,015	100—150	02—03
0,025—0,030	50—80	010—015

Հողփողկոմատի հրահանգում տրվում են հետևյալ
նորմաները (1932 թ.).

Թեքություն	Ակոսի յերկարու- թյունը մետրերով	Հոսանքը վայրկյան լիտրերով մեկ ակոսին
0,02	—	0,08
0,01	120—150	0,2
0,007	—	0,4
0,005	300—350	0,7
0,002	400—500	2,0

Բերած թվերից պարզ յերևում է, վոր ակոսի յեր-
կարությունը և հոսանքի ուժը կախում ունեն հողի
թեքությունից, վորքան մեծ լինի թեքությունն, այն-
քան էլ թույլ հոսանք պիտի բաց թողնել հեղեղումից
խուսափելու համար: Այս հանգամանքն ունի այն բացա-
ռական կողմը, վոր դանդաղում է վորոգումը և տեղի յե
ունենում ակոսի սկզբի և վերջի անհավասար խոնավա-
յում: Փոքր թեքության դեպքում կարելի չե բաց թող-
նել համեմատաբար ուժեղ հոսանք, վորը վերացնում է
վերոհիշյալ թեքությունները:

Ակոսներով ջուր կատարելու դեպքում, ակոսի վե-
րին մասը պիտի ամրացնել, իսկ վերջին մասում պիտի
չինել ավելորդ ջուրը դուրս տանող առու: Յերբ ջուրը
յերևում է ակոսի վերջում, պիտի նշանակել այդ ժա-
մանակը և դրանից հետո թույլ տալ, վոր ջուրը հոսի
վորոշ ժամանակ: Այդքան յերկար հոսելու դեպքում
բոլոր ակոսները կհագեան ջրով:

Ի նկատի ունենալով այն հանգամանքը, վոր մեղ
մոտ վոչ բոլոր հողերն են հարմար տեղի դիրքով ակո-
սային վորոգման համար, ուստի ակոսաջուր կատարե-
լու համար անհրաժեշտ է ընտրել հարմար հողեր:

Հետաքրքիր է այժմ պարզել, թե բամբակի զար-
դացման, վոր չըջանում և քանի անգամ պիտի ջրել
ցանքերը:

Վորոգման տեսակետից (ինչպես և ընդհանրապես)
բամբակի կյանքի ընթացքը բաժանվում է 3 չըջանի:

Բուլոբովին չըլմած բամբակը յուր բուր մասերի զարգացման տեսակետից հետ ե մնում մեկ կամ յերկու ջուր ստացած բամբակից: Այդ տարբերությունն առանձնապես նկատելի յե սիմպոզիալ ճյուղերի և կոկոնների նկատմամբ, վորոնցով ել վերջի վերջո պայմանավորված ե բամբակի բերքը:

Սակայն միայն սրանով չի սահմանափակվում ջրի դերը, վորը տրվում ե բամբակին մինչև ծաղկելը: Հետագայում մինչև ծաղկելը ջուր չստացած բամբակն ուշ ծաղկում և ուշ ել բացվում են նրա կնգուղները: Ընդհանրապես կենսական պրոցեսների խմբողջ ցիկլը մղվում ե դեպի հետ, յերկարում ե վեգետացիան, այնինչ նորմալ ջուր ստացածների կյանքի ցիկլը առաջ ե ընկնում և հասունացումն ել շուտ ե տեղի ունենում: Վեգետացիոն ֆազաների տևողությունը նույնպես կրճատվում ե յերկու անգամ ջուր ստացածների մոտ և յերկարում ե չջրածների մոտ: Այդ բանը պարզ յերևում ե հետևյալ փորձից՝

Քանի անգամ ե ջրվել մինչև ծաղկելը	Քանի որ ե պահանջվել կոկոնակալումից մինչև ծաղկելը	Քանի որ ե պահանջվել ծաղկելուց մինչև կնգուղի բացվելը
0	31,7	76,6
1	29,1	70,0
2	28,0	69,0

Այսպիսով, մինչև ծաղկելը ուղտիմալ քանակով տված ջուրն արագացնում ե բույսի զարգացումը, ուստի և վերջին հաշվով մեծացնում ե բերքը, բայց մյուս կողմից վատ ե անդրադառնում գլխավոր ցողունից հետու ընկած մասերի պտղաբերության վրա (պակասում ե կնգուղների թիվը):

Բամբակի զարգացման 2-րդ շրջանը ծաղկման շրջանն ե, վորն ընկնում ե մեզ մոտ հունիսի վերջին ուրերից սկսած և տևում ե մինչև ոգոստոսի 2-րդ կեսը: Այդ շրջանում մթնոլորտային տեղումներ համարյա թե

չեն լինում, ամպամածությունը հազվագյուտ ե, ողբերկութաբանական գործոնների ամբողջ կոմպլեքսը նպաստում ե ջրի ուժեղ գոլորշիացման հողի մակերեսից: Դա յուր հերթին նվազեցնում ե բույսերի տրանսպիրացիայի արդյունավետությունը, բարձրացնում ե տրանսպիրացիոն գործակիցը: Բացի դա բամբակենին աճում ե ուժեղ, մեծանում են նրա վեգետատիվ և ռեպրոդուկտիվ որդանները: Այդ բոլորը ստիպում են մեզ այդ շրջանում բամբակը ջրել ավելի հաճախ, քան թե առաջին շրջանում: Ջրի պակասն այդ շրջանում առաջ ե բերում կոկոնների և ծաղիկների վիժում: Բացի դա ընդհանրապես պտղատու ճյուղերը թույլ են լինում, վորը պարզ յերևում ե հետևյալ տախտակից՝

Ջրելու թիվը ծաղկման շրջանում	1927 թ. № 182 սորոս կնգուղների թիվը մեկ բույսի վրա (գլխավոր սիմպոզ-)	1928 թ. № 182 սորոս կնգուղների թիվը մեկ բույսի վրա (գլխավոր սիմպոզ-)
2	17,9	14,8
3	19,0	18,3
4	22,2	19,5

Այսպիսով, յերկու ջուր տալու դեպքում կնգուղների թիվը անհամեմատ ավելի պակաս ե լինում: Բացի դա ջրի ազդեցությունից փոխվում ե նաև կնգուղների դասավորության բնույթը բույսի վրա: Քիչ ջուր տալու դեպքում ցածի ճյուղերի վրա յեղած կնգուղների թիվը հարաբերորեն մեծ են լինում, քան թե ավելի բարձր կոնների վրա, նորմալ ջուր ստացած բամբակենու վրա կնգուղներն ըստ առանձին կոնների դասավորվում են ավելի հավասարապես: Այս հանգամանքը յուր հերթին ազդում ե բամբակի բերքի վրա:

Վերջին հաշվով բամբակի բերքը կախված ե վուջ թե բույսերի վրա յեղած կնգուղների ընդհանուր թվից, այլ նախ և առաջ նրանից, թե այդ կնգուղների, վո՞ր մասն ե բացվում մինչև «չախտաները» և ի՞նչպիսի քաշ ունեն այդ կնգուղներն: Այս իսկ տեսակետից մեծ նշանակու-

Թյուն ունի բամբակենու նկատմամբ ճիշտ ջրային ռեժիմ պաշտպանելը, վորովհետև մեծապես այդ ռեժիմից է կախված, ինչպես արդեն ասվեց, կնդուղների դասավորությունն ըստ կոնքերի, ապա նրանց բացվելը մինչև աշնանային ցրտերը:

Թուրքեստանի մի շարք փորձակայաններում դրված փորձերից պարզվել է, վոր ամենից շատ բերք ստացվում է այն դեպքում, յերբ ծաղկման չրջանում բամբակենուն արվում է 3—4 ջուր: Այդ բանը յերևում է հետևյալ փորձից.

Վորքան բերք է ստացվում մեկ բույսից դրամներով.

Ջրելու թիվը ծաղկելու շրջանում	1927 թ. № 182 սորո	1928 թ. № 182 սորո
2	76,5	67,9
3	83,2	77,9
4	94,9	80,2

Յեղնելով այս բոլոր տվյալներից կարելի չէ անել հետևյալ յեզրակացությունները.

1. Ծաղկման չրջանում նորմալ քանակությամբ ջուր տալն ապահովում է նախքան ծաղկելն առաջացած սիմպոդիալ ճյուղերի զարգացումը և մյուս կողմից նպաստում է նոր ճյուղեր առաջանալուն:

2. Պակաս ջուրը պակսեցնում է բամբակի բերքի քանակը:

3. Նորմալից ավելի չափով ջուր տալը, առաջացնում է ուշացած ծաղիկներ և կնդուղներ, վորոնք չեն հասնում մինչև ցրտերը և բացասական իմաստով են ազդում բերքի քանակի վրա:

Բացի տված ջրի քանակից և թվից մեծ նշանակություն ունի նաև այն, թե յերբ և ինչ ժամանակամիջոցներում է արվում ջուրը բամբակին: Այդ չրջանում կանոնավորելով ջուրը հնարավոր է կամ թուլացնել կամ արագացնել բույսի զարգացման տեմպը և պտղաբերությունը: Փորձերը ցույց են տվել, վոր առանձնապես

2-րդ վեգետացիոն ջրի ժամանակը մեծ ազդեցություն ունի բույսի զարգացման վրա: Վորքան շուտ է արվում 2-րդ վեգետացիոն ջուրն, այնքան էլ արագանում է բույսերի ընդհանուր զարգացումը, հետևապես բարձրանում է նաև բերքը, վորովհետև արագանում է կընդուղների բացումը և ուժեղանում է այդ բացման տեմպը: Հակառակ պատկեր է նկատվում, յերբ 2-րդ ջուրը արվում է ուշացրած: Յերբորդ և 4-րդ վեգետացիոն ջուրն ազդում է նույն կերպ, ինչ կերպ ազդում է 2-րդ վեգետացիոն ջուրը: Գործնականորեն, մեզ մոտ ծաղկման չրջանում բամբակը պիտի ջրել 15—20 որը մեկ անգամ, իսկ ընդամենը 3 անգամ: Ամեն անգամ ջուրը պիտի կատարել 5—7 որ քաղհանից սուռջ:

Բամբակի զարգացման վերջին կամ հասունացման չրջանը մեզ մոտ սկսվում է ոգոստոսի վերջին կեսից կամ սեպտեմբերի առաջին կեսից: Այդ չրջանում ևս շատ կարևոր է հաշվի առնել հողային և կլիմայական պայմանները, և իրեն բույսի ընդհանուր դրությունը:

Յերբ կնդուղների բացումն սկսվում է ոգոստոսի 2-րդ կեսից և ցրտերն ել սկսվում են հոկտեմբերի 2-րդ կեսից սկսած, լավ է սաք յեղանակների դեպքում ոգոստոսի վերջում կամ սեպտեմբերի առաջին դեկադում բամբակենուն տալ մի ջուր ևս: Այդ ջուրն անհրաժեշտ է պտուղների նորմալ զարգացման, յերիտասարդ կնդուղների կազմակերպման և բույսի կենսական ցիկլը բոլորելու և հասունանալու համար (այս ջուրն առանձնապես կախում ունի հողային և կլիմայական պայմաններից և պիտի կիրառվի թեթև հողերում և չոր պայմաններում): Փորձերը ցույց են տվել, վոր այն դեպքերում, յերբ նախքան ծաղկելը բամբակենին համեմատաբար քիչ ջուր է ստացել, նրան կարելի չէ քիչ ջրել նաև ծաղկման չրջանում, իսկ 3-րդ չրջանում կարելի չէ բոլորովին չջրել: Դա բացատրվում է նրանով, վոր քիչ ջրված բամբակենին ունենում է ուժեղ զարգացած արմատային սիստեմ և ամուսն չոգերին կարողանում է ջուր վերցնել հողի խոր շերտերից: Ընդհակառակը, յեթ զարգացման առաջին չրջանում, բամբակենու համար

Սրբազրեց՝ Մ. Գեորգյան

Պետրասի տպարան

Գլավիտ 91431

Պատվեր 1228

Տիրաժ 2000

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0291633

18220